

1 JULI 1910.

AFLEVERING 5.

REDACTIE:

E. HEIMANS, AMSTERDAM,
JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

ADRES DER REDACTIE:

PL. MUIDERGRACHT 55, AMSTERDAM.

UITGAVE VAN:

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

ADMINISTRATRICE:

A. W. L. VERSLUYS-POELMAN,
2e OOSTERPAKSTRAAT 223, AMSTERDAM.

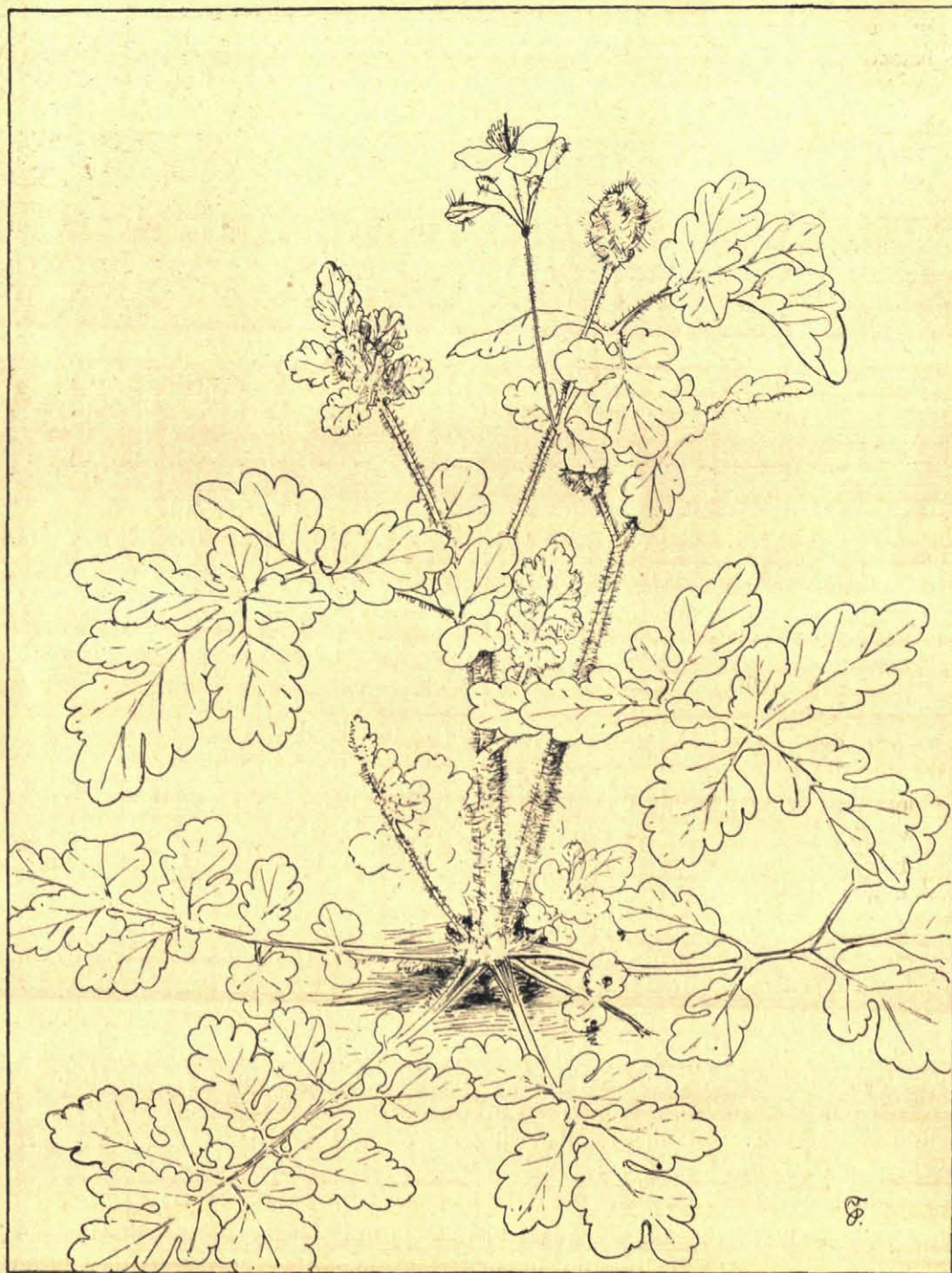
Prijs per Jaar / 4.80.

EEN HEGGEPLANT.

 IK ben door een gelofte gebonden, om de Nederlandsche planten te noemen bij de namen die in 1906 door een daartoe door de Nederlandsche Natuurhistorische Vereeniging aangewezen Commissie zijn vastgesteld. Al heel dikwijls heb ik daar berouw over gehad en ook nu zat ik weer verlegen, want ik wil wat vertellen van een van onze mooiste wilde planten, die den naam draagt van Stinkende Gouwe, — heelemaal geen naam voor een opschrift.

Nu stinkt die plant heelemaal niet, als je haar slechts met rust laat, maar de practische lui van vroeger zijn natuurlijk dadelijk aan 't afplukken, kneuzen en aftrekken gegaan, vooral toen ze eenmaal het gele of oranje melksap in de gaten hadden gekregen en dat riekt werkelijk een beetje onaangenaam. Het is echter wel wat bar, dat daarom dadelijk zoo'n onprettig epitheton aan den mooien naam van Gouwe moest worden toegevoegd.

Inderdaad konden we best volstaan met den naam van „Gouwe“, want dat woord wordt voor geen andere plant gebruikt; alleen vind ik in Heukels' woordenboek nog onder de min of meer apocriefe opgaven, dat 't Speenkruid wel eens zoo genoemd wordt. Ook zouden we den naam Schelkruid kunnen

De Gouwe. De eerste bloem in April.

overwegen, een naam, die in de 17de eeuw algemeen in gebruik was en door volksetymologie ontstaan uit den klassieken naam *Chelidonium*, wat letterlijk Zwaluwenkruid beteekend.

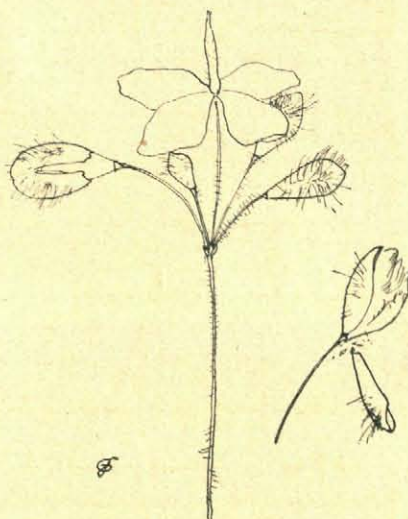
Plinius verteld, dat deze naam doelt op de omstandigheid, dat de bloeitijd van de plant ongeveer samenvalt met de aanwezigheid der zwaluwen en dat komt nog al aardig uit, want de eerste Gouwe bloemen vind ik altijd omstreeks midden April en 't bloeien duurt voort tot in September.

Hiermee komen wij meteen op het chapter van de geneeskrachtige eigenschappen van deze plant. De zwaluwen zouden namelijk dat kruid gebruiken om hun blinde jongen ziende te maken, om hun de schellen van de oogen te nemen. Daar is natuurlijk niets van waar, niemand heeft ooit een zwaluw zich met de gouwen zien afgeven.

Wel werkt het melksap blaartrekkend op teere deelen van de huid, bij ons echter slechts heel zwakjes. Toch schijnt het langen tijd en op velerlei plaatsen op de manier van lapis infernalis gebruikt te zijn voor het weg maken van wratten en zelfs van vlekken op de hoornhuid van het oog, waarmee dan weer die zwaluwen-chirurgie in verband is te brengen. In Oost-Nederland heet de gouwe dan ook nog algemeen oogenklaar, terwijl in Zuid-Limburg den naam van „wrattenkroet“ of wrattenkruid in gebruik is. Ook als geneesmiddel tegen aandoeningen van longen en ingewanden heeft de gouwe zijn goeden tijd gehad en tot voor korten tijd figureerden *Herba chelidonii majoris* of *Herba Hirundinariae*, *Extractus Chelidonii* en *Tinctura Chelidonii* in de lijst der geneesmiddelen.

Men vermoedt zelfs, dat de Gouwe in vele streken, waar hij thans voorkomt, oorspronkelijk niet inheemsch is, maar beschouwd moet worden als een vluchteling uit de kruidtuinen. Tegenwoordig komt de plant voor door geheel Europa tot $\pm 63^{\circ}$ N.B., en het gematigde subtropische gedeelte van Azië, verstrooid langs de Noordkust van Afrika en ook nog op de Canarische eilanden, Madera en de Azoren. Ook in Noord Amerika begint de plant zich te verspreiden, maar in de tropen kan zij niet aarden, men zegt omdat ze niet tegen groote hitte en droogte kan. Fredrich Fedde noemt in zijn bewerking van de *Papaveraceae*, voor het „*Pflanzenreich*“ in 1909 verschenen, de Gouwe een lastig en algemeen onkruid, ik weet echter niet, of onze boeren en tuinlui er wel sterk over te klagen hebben.

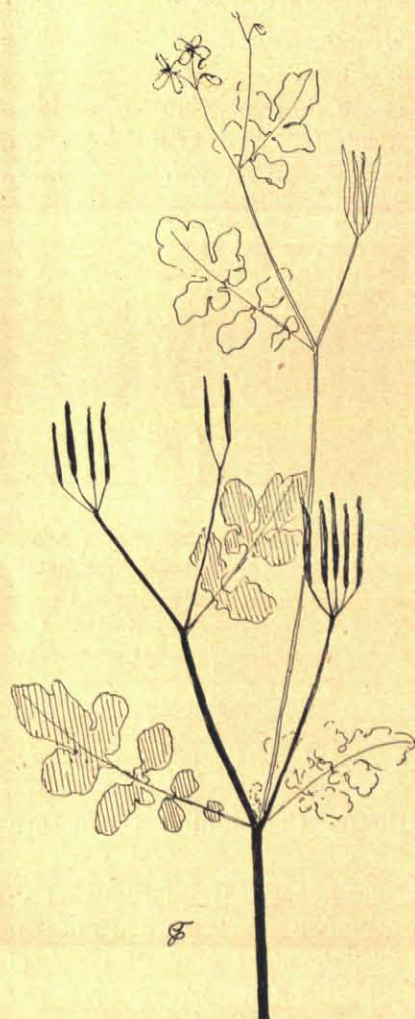
In ieder geval is het een van onze aardigste heggeplanten, belangwekkend en mooi van den dag af, dat in de vroege lente de bladeren en stengel sneeuw wit

Tweeërlei manier van het afstooten van de kelk.

behaard uit den grond komen, tot dat in den nazomer de mieren weg marcheeren met merkwaardige zaden.

De dikke bruine wortelstok overwintert onder den grond en kan vele jaren oud worden. Vroeg in 't voorjaar komt een dikke groeiprop omhoog en daaruit

Schema van vertakking bij de Gouwe;
het licht gehouden stuk is de nieuwe
groeitak van Juni

spreiden zich naar alle kanten drie tot zeven mooi verdeelde bladeren, die doorbuigen tot hun dicht behaarde hoofdnerven weer den grond raken. Midden uit dit rozet verheft zich loodrecht een dikke stengel, dicht met witte haren bezet. Die maakt lid na lid, heeft bij iedere knoop een blad, in den oksel van dat blad een zijtak. Na twee of drie zijtakken gevormd te hebben eindigt de hoofdstengel in een bloeiwijze, waaraan de eerste bloem, de eindbloem, zich half April gaat openen. Ondertusschen zijn aan den voet van den hoofstengel nog een paar zijstengels ontstaan die zich op dezelfde manier gaan vertakken. In dezen tijd is de plant heel mooi, zonder eenige grofheid of stakerigheid. Heg en bosch zijn nog bladerloos, koekoeks-bloem, brandnetel, boschandoorn, nagelkruid moeten zich nog gaan ontwikkelen en zoo staat onze plant dan geheel vrij in 't volle licht, in al zijn deelen afzonderlijk te zien. Zoo heeft Albrecht Dürer zijn „Schöllkraut“ geteekend en zoo heeft Ruskin de plant gezien, toen hij in een van zijn buien van namengeverij den naam van Welcome-poppy bedacht.

De bloemen staan aan 't eind van de stengels in groepen van gemiddeld vijf of zes. Ze vormen geen echte schermen, want de eindbloem bloeit het eerst, daarna de zijdelingsche. De hoogere bloeiwijzen bestaan slechts uit drie of twee bloemen, en zoo'n drietal is duidelijk gegroepeerd als een gevorkt bijscherm.

Bij deze bloemen van April en Mei komt het maar af en toe voor, dat de knoppen op

de manier van papavers hangen, voordat ze zich openen. Ook schijnt het onverschillig te zijn, welken stand de bloem heeft, want de eindbloemen blijven meestal horizontaal staan, terwijl de zijbloemen een verticalen stand aannemen.

Het openen van de bloemen geschiedt tamelijk langzaam en wel op twee manieren. De meest gewone manier is, dat de twee kelkbladere door de groeiende

kroon van elkander worden geperst. De gefrommelde kroonblaadjes gaan zich dan ontplooien, de kelkblaadjes vallen dan meestal af. De stempel en de helmknoppen zijn vaak verbogen door den druk tegen de kelkblaadjes.

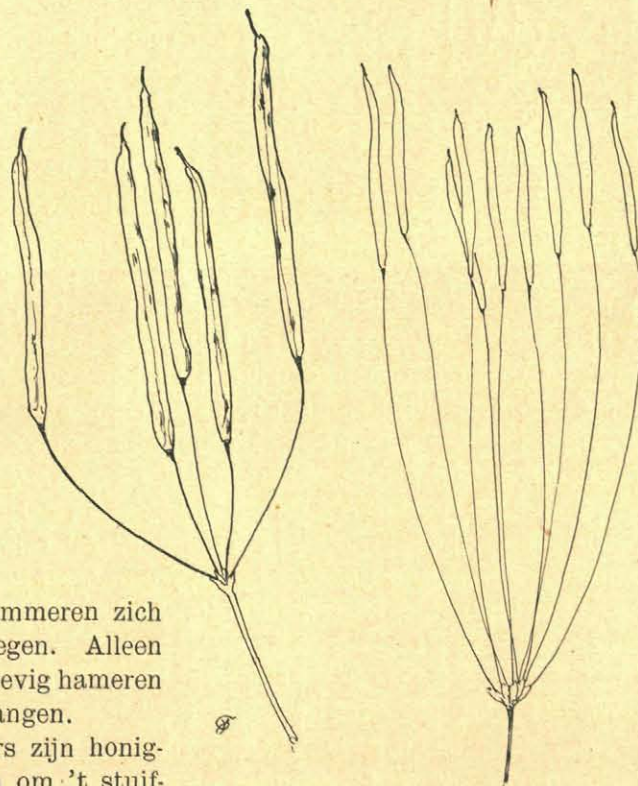
Bij andere blijven de kelkblaadjes aan elkander verbonden en worden ze tegelijk van den bloembodem losgerukt, ze blijven dan nog een uur of zoo als een mutsje op de zich ontplooiende kroonblaadjes zitten. Deze manier van openen herrinnert aan de verwante plant *Escholtzia*, het „paapje“ of Knipmutsje van onze tuinen.

Na het openen slaan de kroonblaadjes terug tot bijna tegen de bloemsteel aan, maar dan gaan ze zich weer verheffen, totdat ze alle vier ongeveer in een gemeenschappelijk vlak komen te liggen. De meeldraden staan dan kegelvormig uitgespreid en daar midden in de stamper, die nooit meer bekomt van de inspanning van het openwringen van de bloemen en tot zijn rijpen dood toe er bochtig en kreukelig blijft uitzien.

Uitwendig lijkt hij precies op een stamper van een crucifeer met precies dezelfde kleppen en zaadlijsten, maar inwendig mist hij het beroemde „valsche tusschenschot“ dat hem tot een echte hauw zou maken.

De bloemen van de gouwe behooren tot de eerste, die zich niet bekommeren om weer of warmte. De meeste voorjaarsbloemen sluiten zich bij nacht of kou; deze echter blijven dag en nacht open en bekommeren zich ook weinig of niet om den regen. Alleen wanneer de druppels lang en hevig hameren gaan eindelijk de bloempjes hangen.

De voornaamste bezoekers zijn honigbijen en hommels; die komen om 't stuifmeel. 't Ziet er echter niet naar uit, alsof de bloemen werkelijk aan hommels zijn aangepast, want als zoo'n dikkert een bloem grijpt, dan buigt door de vracht de bloemsteel heelsmaal om. Dikwijls gebeurt het, dat de meeldraden dan door den schok afvallen en dan gaat de ruige snoeper maar vlug en luchtigjes verder. De plant heeft ook geen kruisbestuiving noodig; zonder insectenbezoek vormen zich

Links: vruchten van de gewone vorm van de Gouwe.
Rechts: vruchten van de variëteit *C. m. grandiflorum*.

overvloedig rijpe vruchten, zelfs op 't eind van den bloeitijd uit bloemknoppen, die zich in 't geheel niet hadden geopend: een geval dus van pseudo-cleistogamie.

Eigenlijk heeft de gouwe verschillende perioden van bloei. Tegen einde Mei eindigt het zijtakkenstelsel met een armbloemige bloeiwijze, maar dan gaat zich in de eerste of tweede knoop van den hoofdstengel en ook van de grondstandige zijstengels een nieuwe knop ontwikkelen, die weer een heel stelsel van takken en vertakkingen tot stand brengt en bloemen levert gedurende de maanden Juni en Juli. Later kunnen op dezelfde manier nog meer andere stelsels te voorschijn komen. Die nieuwe takken groeien zeer snel, zoodat ze zich spoedig boven de oude bloemen verheffen en een tweede of derde verdieping van bloem en blad vormen die op zijn minst nog op gelijke hoogte blijft met de overige heggeplanten, die zich inmiddels hebben gevormd en waarmee ze te concurreeren hebben om licht en lucht.

Kroonblaadjes van de
Ing-saeden Gouwe.

Deze zomerbloemen van de gouwe zijn kleiner dan de lentebloemen en hebben ook een korter levensduur. Hun bloei duurt gemiddeld niet langer dan tien uren, terwijl die van April het wel twee etmalen uithouden. Bovendien zijn hun kelkblaadjes al heel spoedig geel en hangen de knoppen voor het openen loodrecht neer. Niet zelden vinden we nu afwijkende bloemvormen: bloemen met drie kelkblaadjes, met vijf kroonblaadjes, met verdubbelde kroon of met

bladvorming in de meeldraden.

Dit is nu ook de tijd, om te zoeken naar ingesneden kroonblaadjes, of naar kroonblaadjes, die zoo breed zijn, dat ze elkander met de randen bedekken en zoo in plaats van een kruis een schoteltje vormen.

Naar die met ingesneden kroonblaadjes zie ik 't vlijtigst uit, want die zouden als overgangsvormen beschouwd kunnen worden tot de Ingesneden Gouwe, (*Chelidonium majus laciniatum*), die omstreeks 1590 door den Heidelberger apotheker Sprenger in zijn tuin is ontdekt en omstreeks dien tijd of eerder plotseling uit de gewone Gouwe is opgekomen — een mutatie dus.

Deze Ingesneden Gouwe wordt nu nog in tuinen gekweekt als sierplant en is ook wel verwilderd gevonden. Zijn voornaamste kenmerken zijn de ingesneden bloemkroonblaadjes. Ook de stengelbladeren zijn fijner ingesneden dan die van de gewone Gouwe, maar daarin bestaat nog al veel variatie.

Het hoofdfeit is, dat sinds 1590 uit zaad van *C. laciniatum* nog nooit een gewone *C. majus* is opgekomen en omgekeerd.

De andere vorm, die met de schoteltjesbloemen, heet de Breedbladige Gouwe. (*C. majus* var. *latipetalum*) en wordt in onze Botanische tuinen gekweekt aangetroffen. Er is nog een derde vorm, de var. *grandiflorum*, kenbaar aan zijn zeer lange vruchtstelen, die wordt alleen gevonden in Rusland en Azië.

JAC. P. TH.

(Wordt vervolgd).

